

Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'nin Doğusunda Rus Casusluk Faaliyetleri: Erzurum Örneği

Russian Espionage Activities in Eastern Türkiye During the Cold War Years: The Case of Erzurum

Firdes TEMİZGÜNEY*

Öz

Soğuk Savaş mücadelesinin hız kazandığı 1950'li yıllarda pek çok ülkede casusluk faaliyetleri gerçekleştiren Sovyet Rusya'nın etkinlik sağlamaya çalıştığı ülkelerden biri de Türkiye oldu. Ruslar, İstanbul ve Ankara gibi şehirlerin yanı sıra doğu illerinde de yoğun bir casusluk faaliyetlerine girişti. Çok sayıda casus skandalı, yakalanan casusların tutuklanması ve yargılanması bu döneme damgasını vurdu. Kendini doğrudan Sovyet Rusya'nın tehdidi altında hissedilen Türkiye, yakalanan Rus casuslara karşı üst sınırdan cezalar belirledi. Hatta 1950-1960 yılları arasında idam cezası verilen iki casusluk davasından ikisinin de Rusya adına casusluk yapanlar için uygulanmış olması, Türkiye'nin Rus casusluk faaliyetlerine karşı hassasiyetini göstermesi açısından önemlidir. Bu iki davadan birine konu olan Erzurum'daki casusluk olayı, Rusya'nın tarihi emelleri ile örtüşen yayılmacı politikasının doğudaki yansımasıydı. Bu çalışmada; Sovyet Rusya'nın Türkiye'nin doğusunda gerçekleştirdiği casusluk faaliyetlerinin mahiyeti, 1953 yılında Erzurum'da meydana gelen Rus casusluk olayından hareketle ele alındı.

Anahtar Kelimeler: Soğuk Savaş, Sovyet Rusya, Türkiye, Casusluk, Erzurum.

Abstract

In the 1950's, when the Cold War struggle gained momentum, Türkiye was one of the countries in which Soviet Russia, which carried out espionage actions in many countries, tried to be effective. The Russians engaged in intense espionage action in the eastern provinces as well as in Istanbul and Ankara. Many spy scandals, the arrest and trial of captured spies marked this period. Türkiye, feeling itself under the direct threat of Soviet Russia, determined upper-limit penalties for captured Russian spies. Moreover, in fact that both of the two espionage cases given the death penalty between 1950-1960 were applied to those who spied on behalf of Russia, is important in terms of showing Türkiye's sensitivity to Russian espionage actions. The espionage incident in Erzurum, which was the subject of one of these two cases, was the eastern reflection of Russia's expansionist policy, which coincided with its ongoing ambitions. In this study, the nature of the espionage activities, carried out by Soviet Russia in the east of Türkiye was discussed on the basis of Russian espionage case, took place in Erzurum in 1953.

Key Words: Cold War, Soviet Russia, Türkiye, Espionage, Erzurum.

Giriş

İstihbarat, bir devletin ya da herhangi bir kuruluşun güvenliği ile ilgili alanda devlet ya da özel kişiler tarafından toplanan başka bir devlete, hükümete,

Makale Geliş Tarihi: 11.02.2022. Makale Kabul Tarihi: 25.05.2023.

Araştırma Makalesi / Künye: TEMİZGÜNEY, Firdes, "Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'nin Doğusunda Rus Casusluk Faaliyetleri: Erzurum Örneği", Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), Sayı: 32, Cilt: 16, Haziran 2023, s. 249-270

* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, E-mail: temizguney@hotmail.com. ORCID: 0000-0002-1412-0439.

siyasal bir gruba, partiye, orduya ve herhangi bir harekete ait olduğuna inanılan bilginin toplanması, analizi, üretimi, kullanımı ve bilgi yaymak olarak tanımlanabilir¹.

İnsanlığın ilk günlerinden başlayan istihbarat ihtiyaçları, çeşitli aşamalar kat ederek günümüze kadar gelmiştir. Zaman içerisinde varlığını korumak, güvenliğini sağlamak ve çıkarları doğrultusunda politika geliştirmek isteyen devletler için istihbarat çalışmaları zorunlu bir hal almıştır. Çinli komutan ve düşünür Sun Tzu, Savaş Sanatı adlı eserinde savaşın kesinlikle kazanılabilmesi için “*düşmanı ve kendini bilmek*” zorunluluğunun altını çizerek, istihbarata olan ihtiyacı açıkça ortaya koymuştur².

İstihbarat faaliyetleri popüler kültürde daha çok casusluk ve karşı casusluk eylemleri olarak düşünülmüştür. Dünya literatürüne “*espionage*” şeklinde geçen casus, muharip bir devletin harekât sahasına gizlice veya sahte vasıtalarla giren ve düşman tarafına bildirmek maksadı ile bilgi toplayan ve araştıran kişi, uluslararası casusluk ise “Bir devletin menfaatine, başka bir devletin askerî, siyasi veya iktisadi durumuna ilişkin bütün gizli bilgilerin veya belgelerin araştırılması ya da sağlanması” olarak tanımlanmıştır³.

İstihbaratın yetkinleşmesi, profesyonelleşmesi ve kurumsal anlamda olgunlaşması İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde hızlanmıştır⁴. Askerî stratejilerin, fiziksel saldırıların ve teknolojik silahların üstünlüğüne dayalı savaş anlayışı, verilen mücadelede bir adım önde olmayı zorunlu kılmıştır. Denilebilir ki bu öndeliğin sağlanmasında ve savaşın seyrinin değişmesinde istihbaratın çok önemli bir yeri olmuştur⁵. Hatta savaş sırasında o kadar büyük bir rol oynamıştır ki istihbarat subayları muharebe komutanlarıyla rütbe olarak eşitlik kazanmıştır⁶.

İkinci Dünya Savaşı'nın galiplere hiçbir güvenlik duygusu getirmemesi ve çıkarların ve ideolojilerin uyumlu olmadığının anlaşılması, kutuplaşmanın en az savaş öncesi kadar devam etmesine sebep olmuştur⁷. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki süper güç olarak Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Rusya ile bu devletlerin etrafında kümelenmiş küçük devletler arasındaki anlaşmazlık ve çatışmanın, doğrudan birbirlerine karşı silah kullanmadan sürdürüldüğü bir dönem ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş olarak adlandırılan dönem boyunca bloklar arasındaki diplomatik ilişkiler neredeyse ortadan kalkmış ve büyük bir güç mücadelesi olmuştur⁸. Bu mücadeleye nükleer silah denemeleri ve uzay çalış-

- 1 Nurullah Aydın, *Ajan - Casus Muhbir & Muhabir*, Parola Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2014, s. 18-19.
- 2 Sun Tzu, *Savaş Sanatı* (Çev. Adil Demir), Kastaş Yayınevi, 3. Baskı, İstanbul 2008 s. 51.
- 3 Kaya Karan, *Türk İstihbarat Tarihi, Yıldız İstihbarat Teşkilatı ve Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e*, Truva Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 13.
- 4 Ümit Özdağ, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınları, 8. Baskı, Ankara 2014, s. 49, 71-72.
- 5 Mesut Hakkı Çaşın, “Soğuk Savaş Sonrasında Askerî Stratejik İstihbaratın Yeni Vizyonu”, *Avrasya Dosyası*, C. 8, S. 2, 2002, s. 255.
- 6 David Kahn, “The Rise of Intelligence”, *Foreign Affairs*, C. 85, S. 5, 2006, s. 125.
- 7 John Lewis Gaddis, *The Cold War: A New History*, The Penguin Press, New York 2005, s. 46.
- 8 Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, 5. Baskı, Ankara 1996, s. 202-203.

malarının da eklenmesi ise birbirine kuşkuyla yaklaşan iki taraf için istihbaratı ayrıca önemli kılmıştır. Her iki taraf da düşmanını tanımak adına istihbarat yoluyla bilgi sağlamaya çalışmıştır. Bundan dolayı Soğuk Savaş yıllarına istihbarat savaşları damgasını vurmuş; bu dönem casusluk-karşı casusluk-gizli eylemler üçgeninde gölge savaşına dönüşmüştür. Dünyanın her tarafında casusluk olayları vuku bulurken çok sayıda istihbarat teşkilatı kurulmuş, bu teşkilatlar Soğuk Savaşın en önemli merkez karargâhları olmuştur⁹.

Soğuk Savaş döneminde istihbarat-casusluk faaliyetlerinin yoğun görüldüğü ülkelerden biri de Türkiye olmuştur. Türkiye, stratejik konumundan dolayı savaşan ülkeler tarafından dikkatle takip edilmiş, propaganda ve istihbarat faaliyetlerinin merkezi haline gelmiştir¹⁰. Savaş yıllarında Türkiye'de gerçekleşen casusluk ve sabotaj faaliyetleri Soğuk Savaş döneminde de devam etmiştir. Özellikle İstanbul, tarihin en önemli gizli istihbarat savaşlarına sahne olmuş¹¹, Ankara da bilumum uluslararası teşkilatların mücadele sahası haline gelmiştir. Erzurum-Ardahan-Kars-Artvin gibi doğu il ve ilçelerinde ise daha çok Ruslar faaliyet yürütmüştür¹². Türkiye, savaş yıllarında yürütülen bu casusluk faaliyetlerine karşı 1926 yılında kurulan Milli Emniyet Hizmeti (MAH) aracılığıyla mücadele etmiştir.

Savaşın sonlarında Sovyet Rusya'nın 1925 tarihli Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması'nı yenilemek istememesi, boğazlarda üs ve toprak talepleri ilişkilerde bir kriz yaratmıştır. Bu saldırgan tutumun sonrasında da devam etmesinden rahatsızlık duyan Türkiye, giderek batı eksenli bir politika benimsemiştir¹³. Bu politikanın kabulünde, güvenlik endişeleri ile birlikte Batı'dan gelecek ekonomik yardımlar da etkili olmuştur. Nitekim Truman ve Marshall yardımları ile NATO'ya üyelik, bu politikanın somut adımları haline gelmiştir.

Soğuk Savaş'ın İlk Yıllarında Türkiye-Sovyet Rusya İlişkileri-

9 Dünyanın çeşitli yerlerinde komünist ideolojiyi yerleştirmek için devrimlere destek veren Sovyetler Birliği'nin Devlet Güvenlik Komitesi KGB, ABD'nin ekonomik ve ticari çıkar eksenli dış politikası doğrultusunda operasyonlar yürüten Merkezi Haberalma Teşkilatı CIA gibi kurulan istihbarat teşkilatları da bu iki kutuplu dünyanın önemli unsurları haline gelmiştir. Bu iki teşkilat kıyaslandığında ABD'nin istihbarat çalışmalarında teknolojik gelişmeleri yansıtan bir casusluk tarzı benimsemesine karşılık, Sovyetler Birliği'nin bilgi toplamak için geleneksel yaklaşımına devamlı daha çok insanları kullandığı söylenebilir (Kristie Macrakis, *Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War*, *Isis - A Journal of the History of Science Society*, C. 101, S. 2, 2010, s. 378-379). Bununla birlikte Çarlık rejimine dayanan ve uzun bir casusluk geleneğine sahip olan Sovyet gizliliğinin Batı'yı istihbarata bağımlı hale getirdiği ifade edilebilir (Michael Herman, "Intelligence Effects on the Cold War: Some reflections", *Did Intelligence Matter in the Cold War?*, Oslo: Institutt for Forsvarsstudier 2006, s. 9).

10 Savaş yıllarında sadece Türkiye'de değil, tarafsızlığını ilan eden İran ve İsveç gibi ülkelerde de casusluk faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Bununla birlikte Sovyet Rusya Devlet Savunma içtekmektedir (*Velikaya Oteçestvennaya Voyna 1941-1945 Godov*, Tom. 6, Ministerstvo Oborony Rossiyskoy Federatsii, Moskva 2013, s. 198).

11 Aytunç Altındal, *Türkiye'de ve Dünyada Casuslar*, Truva Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 42.

12 Savaş Sertel, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Yürütülen Casusluk Faaliyetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 25, 2016, s. 113.

13 Ufuk Erdem, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri ve İngiltere", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 32, 2017, s. 186-190.

gazi

Akademik
Bakış

251

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

ne Genel Bir Bakış

İkinci Dünya Savaşı yıllarında İngiltere ile birlikte İran'ı işgal eden Sovyet Rusya'nın sonrasında bölgeden çekilmek istememesi, ABD'nin bu tarihten itibaren bölgeye olan ilgisini arttırmıştır. ABD, Rusya'nın bir tehdit olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, enerji kaynakları açısından paha biçilemez bir değere sahip olan Ortadoğu ile ilgili politikasını, Sovyetlerin yayılmasını engellemek şeklinde değiştirmiştir. Bu durum Soğuk Savaş döneminde çift kutuplu dünyanın iki gücünün Ortadoğu merkezli bir mücadeleye girişeceğini göstermiştir. Her iki devlet de geliştireceği Ortadoğu politikalarında önemli bir konuma sahip olan Türkiye ile ilişkilerini yeniden gözden geçirmek zorunda kalmıştır.

İkinci Dünya Savaşı yıllarında Sovyet Rusya'nın saldırgan tutumu, Türk-Sovyet ilişkilerini tıkanma noktasına getirmişti. Bu sebeple Türkiye savaş sonunda Batı bloku içinde yer almış, diğer bloğun lideri ve aynı zamanda komşusu Sovyet Rusya ile ilişkileri son derece bozulmuştu¹⁴. Türk-Sovyet ilişkileri Soğuk Savaş döneminin başlarında da aynı seyirde devam etmiş; 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra gerek Bayar gerek Menderes yapmış oldukları açıklamalarda Türkiye'nin dış politikasının Batı eksenli olacağını sinyallerini vermiştir. Menderes, "Bütün komşularımızla samimi ve dostane münasebetler idamesini arzu etmekteyiz. Fakat bu arzunun tahakkuku yalnız bize bağlı değildir. Memleketimize karşı bir Rus tazyikinin her zaman artmak ihtimali olduğunu unutmamak lazımdır" sözleriyle Sovyet Rusya'ya karşı mesafeli bir yaklaşım sergilemiştir. Menderes'in işaret ettiği güvensizlikle birlikte Türkiye'de zaten var olan komünizm ve Sovyet karşıtlığı giderek yükselmiş, öyle ki siyaset dilinde bile komünistlik suçlamaları dönemin en ağır ve aşağılayıcı yaftası, en etkili silahı olmuştur¹⁵. Komünizm karşıtlığı Türkiye'nin toplumsal yaşamının her hücreğine işlemiştir¹⁶. Komünist propaganda¹⁷ yapmakla suçlanan Köy Enstitüleri kapatılmış, 16 Eylül 1953'te ise İstanbul'da 11 işçi gizli komünist parti kurmak suçundan tutuklanmışlardır¹⁸. En küçük bir kuşku bile derinlemesine tahkikatlara hatta tutuklanmalara sebep olmuştur.

Batı yanlısı bir politikanın yanı sıra Sovyet karşıtlığının gelişmesinde ba-

- 14 Erel Tellal, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri (1953-1964)*, Müllkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2000, s. 34.
- 15 Komünizm karşıtlığı bu dönemde iç politikada bir malzeme olarak kullanıldı. CHP seçim propagandalarında DP'nin komünist bir parti olduğunu ve Bolşevik parasıyla kurulduğunu iddia etti (Sinan Yıldırım, "1950 Seçimleri ve Propaganda", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 6, 2012, s. 143-144). Aynı politika DP iktidarı döneminde de devam etti. 10 Şubat 1956'daki konuşmasında Menderes CHP'yi "komünistlikle, vatani dışarıya casuslamakla milli menfaatlere kundak sokmakla" suçladı (Tellal, *a.g.e.*, s. 113. Ayrıca bkz. Ye. V. Bakhrevskiy-İ. A. Svistunova, *Obraz Rossii v Turtsii (İstoriçeskoje razvitiye i sovremennoje sostoyaniye)*, Monografiya, Rossiyskiy Nauchno-issledovatel'skiy İnstitut Kulturnogo i Prirodnogo, Moskva 2019, s. 149).
- 16 Tella, *a.g.e.*, s. 62.
- 17 Türkiye'de komünist propaganda sebebiyle 1950'den 1956 yılına kadar 455 kişi hüküm giymiş, soruşturma, tahkikat, gözaltı, görevden alınma ve tutuklamalar sonrasında da devam etmiştir (Bakhrevskiy-Svistunova, *a.g.e.*, s. 160).
- 18 Vefa Kurban, "1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIV, S. 28, 2014, s. 258.

sının da önemli bir rolü olmuştur. Basın, ABD'yi Türkiye'nin en büyük destekçisi/müttefiki dünya barışının ve demokrasinin savunucusu ve teminatı olarak görürken Sovyet Rusya'ya ise barışın önünde engel ve barışı tehdit eden unsur şeklinde değerlendirmiştir. Basın, “kızıl dalgalara, kızıl cehenneme karşı koymak”, “kızıl selin önünde durmak”, “kızıl devin hücumunu önlemek” gibi anti-komünizm söylemler geliştirmiştir¹⁹.

DP iktidarı döneminde Sovyet Rusya'ya karşı duyulan güven eksikliği, ABD ile ittifak politikalarının güçlendirilmesi gereğini ortaya çıkarmıştı. Bu bağlamda Türkiye'nin takip ettiği dış politika Sovyet kuşkularını arttıracak nitelikte olmuştur: ABD öncülüğünde Batıyla olan işbirliği giderek güçlenmiş, NATO'ya üye olabilmek için Kore'ye asker gönderilmesi Sovyet yönetiminde büyük bir rahatsızlık oluşturmuştur. NATO üyeliğinin ardından Türkiye'nin Sovyet Rusya'ya Balkanlar ve Ortadoğu'da çevreleme politikası için üstlendiği misyonlar, Rusya'nın kuşkucu politikalarını pekiştirmiştir. Nitekim Batı'nın attığı her adımı kendi aleyhine yorumlayan Rusya için Türkiye'nin de gün geçtikçe bu girişimlerin bir parçası haline gelmesi, farklı stratejiler geliştirmesini zorunlu kılmıştır.

Stalin'in ölümüyle birlikte Sovyet dış politikasında bir yumuşama söz konusu olmuştur. Türkiye'nin daha fazla Batı yanlısı bir politika benimsemesini istemeyen Sovyet Rusya yeniden iyi komşuluk ilişkileri tesis etmek adına önemli bir adım atmıştır. 30 Mayıs 1953 tarihli notayla İkinci Dünya Savaşı'nın ardından gündeme gelen isteklerinden vazgeçtiğini Türkiye'ye bildirmiştir²⁰.

Türkiye ile ilişkilerini geliştirmek isteyen Sovyet Rusya sonrasında da önemli hamlelerde bulunmuştur. 1954 yılının ilk aylarında Kore Savaşı sırasında Kuzey Kore'de esir düşen Türk askerlerinin geri dönmelerine aracılık etmeyi önermiş, ayrıca -on üç yıl aradan sonra- 1954'ten başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıldönümlerinde kutlama telgrafi yollamıştır²¹. Ancak tüm bu adımlara rağmen Türk hükümetleri tarafından dış politikada keskin bir değişime gidilmemiştir. Türkiye'nin takındığı bu çekingen tutumda; Sovyet Rusya'nın hala bir tehdit olarak algılanmasının yanı sıra Soğuk Savaş dönemine damgasını vuran casusluk girişimlerinin de etkisi olmuştur.

Soğuk Savaş Yıllarında Türkiye'nin Doğusunda Rus Casusluk Faaliyetleri: Erzurum Örneği

Soğuk Savaş döneminde dünyanın her tarafında Sovyet casusluk olayları vuku

19 Ayla Acar, *Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-1960)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008 (Yayımlanmamış Doktora Tezi), s. 71. Türk basınında oluşan kızıl/komünist Rus imajının Sovyetler tarafından yakından takip edildiği anlaşılmaktadır. Sovyet Rusya'ya göre “Kızıl emperyalizm, kızıl diktatörlük, kızıl diktatör Stalin” gibi söylemlerin temelinde “Bütün dünya kızıl emperyalizmin tehdidi altında” algısı yaratan ve “kızıl diktatörlüğe karşı mücadele”, Marshall Planı gibi etkili araçlarla destekleyen ABD'nin politikaları yatmaktadır (Bakhrevskiy-Svistunova, *a.g.e.*, s. 150-151).

20 Erhan Büyükkakıncı, “Türk-Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş”, *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Yirmi Yıl sonra Rusya Federasyonu: Türk Dili Halklar ve Türkiye ile İlişkiler* (Ed. Erhan Büyükkakıncı-Eyjüp Bacanlı), Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2012, s. 787.

21 Tellal, *a.g.e.*, s. 76.

göz

Akademik
Bakış

253

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

bulmuştur²². Çok sayıda casus skandalı, yakalanan casusların tutuklanması ve yargılanması bu döneme damgasını vurmuştur. Sovyet Rusya'nın etkin casusluk faaliyetleri yürüttüğü ülkelerden biri de Batıyla geliştirdiği ilişkiler nedeniyle Türkiye olmuştur. Bu casusluk faaliyetleri Türk kamuoyu tarafından yakından takip edilmiş, basının her zaman büyük ilgisini çekmiştir. Dolayısıyla bu dönem casusluk haberlerinin baş aktörü Sovyet ajanları olmuştur. Sovyet istihbaratına dair casusluk makaleleri ve yazı dizileri²³ sıklıkla yayınlanmıştır. Basın, Türkiye'de "cirit" atan Sovyet casuslarının faaliyetlerini, tutuklanmalarını, yapılan yargılamalar ve verilen cezaları ilk sayfadan haberlerine taşımıştır.

Sovyet Rusya, İstanbul ve Ankara gibi merkezlerin yanı sıra hem sınırlarına hem de etkinliğini artırmaya çalıştığı Orta Doğu'ya yakınlığı ve jeostratejik konumundan dolayı doğu illerinde yoğun bir casusluk faaliyetlerine girişmiştir. Nitekim Rusya her ne kadar Türkiye'nin doğusundaki toprak taleplerinden vazgeçmiş olsa da sınırsal yakınlık bu coğrafyanın tamamı için Sovyet beklentilerini ortadan kaldırmamıştır. Her şeyden önce Kafkasya'nın bir uzantısı ve güney sınırlarının korunmasında önemli bir yere sahip olan bu topraklar doğrudan güvenlik kaygıları ile ilişkilendiriliyordu. Soğuk Savaş dönemi, Batı dünyasını farklı teşkilatlarda bir araya getirirken, yine Sovyet Rusya'ya karşı ortak savunma amacıyla NATO kurulmuştu. Rusya, kendisine yönelik en büyük tehdit olarak algıladığı bu teşkilata Türkiye'nin üye olmasına ise büyük tepki göstermişti. Nitekim Türkiye'nin NATO'ya üyeliğinde, ABD'nin Sovyet Rusya'yı "çevreleme politikası" kapsamında bu ülke ile stratejik sınırlarının olmasının önemli bir yeri vardı. Bu sebeple yanı başındaki Türkiye'nin NATO'ya üye oluşu Rusya'nın sınırları konusundaki hassasiyetini artırmıştı. Rusya'ya göre NATO üyeliği ile Türkiye, bu teşkilatın ileri karakolu haline gelmişti. Nitekim NATO'ya girişinin hemen sonrasında Türkiye'nin topraklarında bu teşkilatın askerî üsler kurma-

22 Sovyet Rusya, İkinci dünya Savaşı yıllarında hem düşman hem de müttefiki olan gelişmiş kapitalist ülkelerde askerî ve ekonomik gücünü pekiştirmek amacıyla bilimsel ve teknik istihbarat faaliyetlerine yoğunluk verdi (*Velikaya Oteçestvennaya Voyna 1941-1945 Godov*, s. 191). Rusya'nın casusluk faaliyetleri Soğuk Savaş döneminde artarak devam etti. Eski bir Rus subayı olan Vladimirovich Chorunsky, Frankfurt'ta Rusya adına casusluk yapmaktan 14 yıl, Alman olan karısı ise kendisine yardım ve yataklık ettiği için iki yıl hapis cezası aldı (*The Times*, 23 January 1954, s. 6.). Washington'daki Rus Büyükelçiliğinde çalışan Bay Novikov ile İngiltere'de de iki Sovyet diplomatın Rus casusu olduğu gerekçesiyle ülkeyi terk etmesi istenildi (*The Times*, 20 January 1953, s. 4; *Milliyet*, 9 Mayıs 1954, s. 1). Bir Alman kadın da aynı gerekçeyle beş yıl hapis cezasına çarptırıldı (*The Times*, 22 December 1954, s. 7). Bu gibi suçlamalara karşılık Sovyet Rusya'nın da misilleme yaparak ülkede adeta casus avına çıktığı anlaşılmaktadır. 1951 yılının Ağustos ayında bir Amerikan uçaktan paraşütle Moldova bölgesine atıldığı ve Amerika adına casusluk yaptıkları iddiasıyla tutuklanan Abdula Izmailovich Osmanov ve Fedor Kuzmich Sarantseva isimli iki casus kurşuna dizilmiştir (Lubyanka. Stalin i MGB SSSR. Mart 1946 – Mart 1953 : Dokumenty vysshikh organov partiynoy i gosudarstvennoy vlasti/Sost. s. 378-379). Diğer taraftan casusların kurşuna dizilerek cezalandırılması ise Sovyet askerî karşı istihbarat organlarının "casuslara ölüm" sloganın (*Krasnoyarsk-Berlin 1941-1945, İstoriiko-publitsisticheskoye Krayevedçeskoye İzdaniye, Posvyaşennoye 65-y Godovşine Pobedi v Velikoy Oteçestvennoy Voynе, Krasnoyarsk: Polikor 2010, s. 148*) somutlaşmış adımı olarak değerlendirmek mümkündür.

23 "Eski bir Sovyet Casusunun Gözüyle Rusya" (*Milliyet*, 23 Mart 1954), "Rus ve Komünist Casuslar Rus Gizli Servisinin Tarihi" (*Akşam*, 10, 11, 12... Mart 1955).

sına izin vermesi ve ortak askerî tatbikatlar düzenlemesi Rusya'nın düşüncelerini güçlendirmiştir. NATO'nun gerçekleştirdiği askerî tatbikatların bir kısmını Türkiye'nin Rus sınırlarına yakın doğu illerinde yapması ise Sovyet şüphesini daha da güçlendirmiştir. Eylül 1952'de Rusya'ya karşı Türkiye'nin doğu sınırları boyunca uzanan müdafaa hattını gözden geçirmek üzere Erzurum'a gelen NATO Orduları Başkomutanı General Matthew Ridgway'in bölgedeki temasları bu bağlamda Sovyet Rusya tarafından yakından takip edilmiştir²⁴. Sonraki tarihlerde de NATO temsilcilerinin katılımıyla bölgede yapılan askerî tatbikatlar devam etmiştir²⁵. NATO'nun, başta Erzurum olmak üzere doğu illerinde gerçekleştirdiği çok sayıda ortak askerî tatbikat ve manevralar, Rusya'yı sınırlarının hemen ötesinde gerçekleşen bu faaliyetler sebebiyle rahatsız ettiği gibi aynı doğrultuda daha da dikkatli davranmaya itmiştir. Nitekim Sovyet Rusya için hem NATO iltisaklı faaliyetler hem de olası bir saldırı, savunma ya da savaş durumunda sınırlarına yakın bu bölgelerde kullanılacak yaklaşma ve ilerleme istikametlerinin belirlenmesi ayrıca önem taşımaktadır. Bunun için de istihbarat bilgisine ihtiyaç duymaktadır.

Sovyet Rusya'nın Türkiye'nin doğusuna yönelmesinin bir diğer sebebi ise bölgenin, tarihsel süreç içinde Rus çıkarları açısından her zaman önemli bir yere sahip olan Orta Doğu'yla yakınlığıydı. İki kutuplu dünyanın yükselen küresel gücü olarak Sovyet Rusya için Orta Doğu zengin petrol yataklarıyla vazgeçilmez bir öneme sahipti. Üstelik Soğuk Savaş süresince bu coğrafyada Rus nüfuzunu kırmaya çalışan ABD ile büyük bir rekabet içerisine girecekti. Başta ABD olmak üzere Batı dünyasının Orta Doğu'da geliştirdikleri faaliyetlerin bir parçası haline gelen, Truman, Marshall ve NATO çerçevesinde Batı ekonomik ve güvenlik sistemine entegre olmaya çalışan Türkiye, Sovyet Rusya için bu güç unsurlarının bir parçası olarak görülüyordu. Türkiye'nin doğu toprakları ise bu mücadelenin uzantısı mahiyetindeydi. Sınırsal yakınlık Sovyet Rusya'yı Türkiye'nin doğusunda casusluk faaliyetlerine iten rekabet içinde bulunduğu ABD'nin de Rusya için yürüttüğü casusluk faaliyetlerinde zaman zaman aynı coğrafyayı seçmesi bu düşünceleri destekler nitelikteydi. Örneğin ABD tarafından Sovyet Rusya'nın Semipalatinsk ve Zhana-Semey bölgesindeki nükleer silah tesisleri hakkında bilgi

24 Doğu bölgesinde askerî birliklerle ilgili tetkiklerde bulunmak ve yapılacak tatbikatlara katılmak üzere Erzurum'a gelen NATO Orduları Başkomutanı General Matthew Ridgway, Kars, Ağrı ve Iğdır'da da incelemelerde bulunacaktır. Ridgway'in Türkiye'nin Rus sınırlarına yakın bölgelerine gitmesinin yaratacağı rahatsızlık dönemin basınına da yansımış, Sovyetlerin bazı şüphelere ve olumsuz düşüncelere kapılacağı belirtilmiştir. Diğer taraftan Sovyet şüphesini o kadar derindir ki, Türkiye'de herhangi bir yabancı grup ya da ilmi heyet Sovyet sınırı yakınlarında dolaşsa bunun hemen Moskova'nın tepkisine sebep olduğu belirtilmiştir. Nitekim Sovyet Rusya'nın, Türkiye'yi ilim adamı kisvesi altında sınırlarına batılı casuslar sokmakla itham ettiği, Ridgway'in bölgedeki faaliyetlerini de bu doğrultuda eleştirileceğine dikkat çekilmiştir (*Vatan*, 9 Eylül 1952, s. 1, 5; *Milliyet*, 9 Eylül 1952, s. 1, 7).

25 1953 yılında Erzurum'da 3. Ordu tarafından düzenlenen Kilittaşı manevraları NATO temsilcileri tarafından takip edilirken 1954 yılında NATO tarafından gerçekleştirilen Keystone tatbikatının son kısmının da yine Erzurum'da yapıldığı dikkat çekmektedir (*Milliyet*, 15 Eylül 1953, s. 1, 7; 7 Eylül 1954, s. 1, 3).

almak için gönderdiği Tatar asıllı Osmanov ile Sarantsev isimli iki casusun²⁶ yakalanması, Türkiye'nin doğusunda iki devletin casusluk faaliyetlerinde nasıl rekabet ettiklerini gösteriyordu. Nitekim görevlerini tamamlayan casuslar Amerikan istihbarat görevlileriyle buluşma yeri olarak Kars'ı seçmişlerdi. Yine Sovyet vatandaşı olup Rus ordusunda görev yaparken kaçan ve Amerikan istihbaratı adına casusluk yapmaya başlayan Alexey Pavloviç (Nikolay Kuzmich Platonov) yakalandığında ise Erzurum merkezli bir iletişim ağı kuracağı anlaşılmıştır²⁷. Tüm bu önemli casusluk faaliyetleri Sovyet Rusya'yı kendisine yönelen tehditleri sınırlarından uzak tutması için daha dikkatli olmaya sevk ediyordu. Ayrıca Rusya'nın bu casusluk faaliyetleriyle mücadelede geliştireceği "karşı casusluk" için de doğu illerinde yoğun bir casusluk ağına sahip olmasını zorunlu kılıyordu.

Sovyet Rusya, Türkiye'deki istihbarat faaliyetlerini daha rahat yürütmek için sınırları dâhilinde yer alan Türk ve Müslüman milletlerden kişiler seçtiği gibi Türkçe bilmeleri ve Türkiye'ye olan tarihi hasımlıklardan dolayı Ermenilerden ve Rumlardan da yararlanmıştı. Bununla birlikte Sovyet istihbarat servisleri tarafından eğitilen özel ajanların yanı sıra konsolosluklar gibi resmi temsilcilik çalışanları da en önemli casusluk faaliyetlerinin yürütücüsü olmuştur. Buralarda çalışan görevliler casusluk suçundan yakalanınca sadece istenmeyen personel ilan edilerek ülke dışına çıkarılırken diplomatik görevi olmayan casuslar yakalanınca ya idam edilmiş ya da çok uzun yıllar hapsede kalmıştır²⁸.

Sovyet Rusya çeşitli kisveler altında pek çok casusu Türkiye'nin doğu sınırlarından geçirmiş, Erzurum, Kars, Ardahan, Iğdır ve Artvin gibi sınıra yakın yerler casusluk faaliyetlerine sahne olmuştur. Türkiye ise doğu illerindeki Sovyet casusluk girişimlerini yakından izlemiştir²⁹.

Soğuk Savaş mücadelesinin hız kazandığı 1950'li yıllarda Erzurum'da

26 1951 yılının Ağustos ayında Sovyet Rusya'ya bağlı Moldova topraklarına casusluk yapmak için bir Amerikan uçağından paraşütle atlayan Osmanov ve Sarantsev'in görevi, Semipalatinsk ve Zhana-Semey bölgesindeki nükleer silah testlerinin tam konumu, görünümü, fabrikalara giden demiryolları ve diğer ulaşım yolları, hava sahası ve üzerlerinde uçak olup olmadığı, çevresi, yakınında başka bir inşaat sahasının bulunup bulunmadığı, tesisin güvenlik durumu ve güvenliğinin nasıl yürütüldüğü, bölgede patlama veya benzeri olaylar olup olmadığı gibi hususlarda bilgi toplamaktı. Hemen yakalanan ve Sovyet Yüksek Mahkemesi Askerî Koleji'nce yapılan yargılama sonucu iki casus, kurşuna dizilmek suretiyle ölüm cezasına çarptırıldı. Karar kısa süre içinde uygulandı (*Lubyanka. Stalin i MGB SSSR. Mart 1946-Mart 1953 (Dokümanı)*, Dokümanı Vişşih Organov Partiyonoy i Gosudarstvennoy Vlasti (Sost: V.N. Khaustov, V.P. Naumov, N.S. Plotnikova), Moskva, 2007, s. 378-379).

27 Pavloviç sadece Sovyet askerî birlikleri hakkında değil, nüfusun ruh hali ve ekonomik durumu, demiryolu taşımacılığı ve seyahat maliyeti, tramvay, otobüs, taksit ve diğer ulaşım türleri, gıda fiyatları gibi çok kapsamlı konularda casusluk yapmakla görevlendirilmişti. Ayrıca suç geçmişli olan ve anti-Sovyet görüşlere sahip kişileri Amerika adına casusluk yapmaya ikna etmek de Pavloviç'in görevleri arasındaydı. Ancak Pavloviç kısa sürede yakalanmış ve Sovyet Askerî Mahkemesince 1952 yılında casusluk suçundan yargılanmıştır (*Lubyanka Stalin i MGB SSSR. Mart 1946-Mart 1953 (Dokümanı)*, s. 458-465).

28 Sertel, a.g.m., s. 105-106.

29 Aynı tarihlerde benzer casusluk faaliyetleri meydana gelmekteydi. Milliyet gazetesinin 4 Kasım 1953 tarihli haberine göre askerî tesislerin plânlarını çalarak Rusya'ya satmak isteyen casusların yakalandığı bilgisi veriliyordu.

yaşanan bir casusluk olayı, Türkiye'nin doğusundaki Sovyet casusluk faaliyetleri ve mahiyeti hakkında bilgi vermesi açısından dikkat çekicidir. Sovyet istihbarat geleneğine uygun olarak seçilen; biri Ermeni diğeri Rum asıllı olup az da olsa Türkçe konuşmayı bilen İvan Adamidi ve Nikolay Antonof isimli iki casus, 14 Eylül 1953'de 167. sınır direği civarından Türkiye'ye giriş yapmışlardır.

Casuslardan İvan Adamidi, Gürcistan'ın Ahıska bölgesinde ikamet edip Rus tebaasıydı. Baba adı Todoroviç anne adı ise Kadinka idi. 1908 doğumlu olan Adamidi, Ahıska'da marangozluk yapıyordu. Gavriyel-Nubar çiftinin oğlu Nikolay Antonof ise 1924 doğumlu olup Sovyet Rusya'ya bağlı Ermenistan'ın Erivan vilayetinde ikamet etmekteydi. Mesleği kunduracılıktı. 1953 yılının Haziran ayı başlarında Leninakan'a (Gümrü) gelen bu iki casus Eylül'e kadar yaklaşık üç ay boyunca tahsis edilen bir evde kaldılar. Burada kendilerine Rus istihbarat görevlilerince harita okuması, fotoğraf çekimi, pusula kullanımı ve aynı zamanda ata binmek gibi bir takım eğitimler verildi. Biraz vakıf olmakla birlikte dikkat çekmemeleri için Türkçe eğitiminin yanı sıra inceleme yapacakları geçiş güzergâhlarındaki mevcut köylerin isimleri de öğretildi.

Kayıtlardan anlaşıldığına göre Rus casusların görevi, Türkiye'nin doğusunda ulaşım ve askerî tesisler hakkında bilgi edinmek³⁰; Erzurum civarına kadar olan bölgede inceleme yapmaktan ibaretti. Rusya, öteden beri yürüttüğü askerî casusluk faaliyetleri ile Türk ordusunun durumu, teçhizatı, sınır güvenliği ve ulaşım olanakları gibi konularda bilgi ediniyordu. Nitekim edinilen bilgiler aynı zamanda istihbarat faaliyetleri arasında önemli bir yere sahip olan haritalandırma çalışmaları için de kullanılıyordu³¹. Bunun için iki casus, 14 Eylül gecesi Ardahan ve Gürcistan sınırında bulunan Aktaş Gölü'nün hemen güneyinde ve Taşdeğirmen Köyü'nün yaklaşık 5 km. kuzeybatısındaki 167. sınır direği civarından gizlice Türkiye'ye giriş yaptılar. Daha önce kendileri için belirlenen istikamete doğru ilerleyen casuslar bölgede incelemelerde bulundular.

Casusların faaliyet sahası dikkate alındığında; güzergâh olarak belirlenen istikamet Gürcistan sınırından giriş yapıldıktan sonra Posof, Ardahan, Göle, Şenkaya ve Oltu'ya doğru uzandığı görülmektedir. Nitekim bu güzergâhın, olası bir saldırı, savunma ya da savaş durumunda doğu bölgesinde kullanılacak yaklaşma ve ilerleme istikametleri doğrultusunda belirlendiği anlaşılmaktadır. Genelde doğu-batı istikametinde uzanan ve askerî birliklerin ilerlemesine olanak sağlayan, lojistik bütünleşmesini kolaylaştıran dolayısıyla olası bir savaşın kazanılmasına direkt etki edecek ana koridorlar bu bölgeden geçmektedir. İşte casusluk faaliyeti bu ana ikmal ve ulaşım olanakları ile askerî birliklerin durumunu tespiti yönelik bir mahiyet taşımaktaydı. Bu bağlamda ana ve alternatif ikmal yolları ile kullanılacak kritik köprüler, bu köprülerin taşıma sınıfı ve geçişlerin tespiti son derece önemliydi. Bölgede bulunan askerî birliklerin yerle-

30 *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, Devre 10, C. 5, 16 Şubat 1955, s. 157-159; *The Independent-Record*, 9 March 1955, s. 1; *The News Journal*, 9 March 1955, s. 1; *Great Falls Tribune*, 18 February 1955, s. 20; *Greeley Daily Tribune*, 11 March 1955, s. 1.

31 Resul Turan, "Sultanın Topraklarında Çarın Adamları: Rus İstihbarat Faaliyetleri Çerçevesinde Rize Rus Viskonsolosluğu (1879-1914)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 31, 2019, s. 227.

gazi

ri ve kuvvet miktarı, birlikler arasındaki mesafeler, kuvvet kaydırma imkânları, birlikleri teşkil eden yapılar (topçu, piyade, istihkâm vb.), moral motivasyon, eğitim ve teçhizat durumlarının belirlenmesi ayrı bir önem taşımaktaydı. Yapılacak casusluk faaliyetleri ile genel bir intikal krokisi tespit etmek mümkündü.

İşte bu suretle belirlenen güzergâhta hareket eden İvan Adamidi, bölgedeki askerî tesislerin³² yanı sıra Oltu'ya kadar olan mesafedeki yolların, köprülerin ve inşası devam eden yolların durumlarını tespit için 55 poz fotoğraf çekti. Antonof ise mevcut köprülerin taşıma sınıfını tespit için genişlikleri ve inşa özelliklerini sigara kâğıtlarının üzerine not aldı. Oltu'nun da çeşitli açılardan fotoğraflarını çeken casuslar³³, 19 Eylül'e kadar bölgede incelemelerine devam ettiler.

Casusların dikkat çekmemesi için her şey düşünülmüştü. Bir Türk gibi görünebilmeleri için öncelikle onlara benzer giyinmeleri gerekiyordu. Bu nedenle kendilerine verilen para ile Türkiye'de dolaştıkları sahalara uygun gömlek, şapka/kasket, ayakkabı gibi giyim eşyaları almaları istenildi. Ayrıca kimliklerinin belli olmaması da önemliydi. Bunun için Adamidi, Çıldır kazasında ikamet eden bir vatandaşa ait olup kaybolduğu anlaşılan ve sonradan kendi fotoğrafının yapıldığı bir nüfus cüzdanı taşıyordu. Antonof'un adına da tamamen Türk kimliklerine uygun olarak sahte bir nüfus cüzdanı hazırlanmıştı. Bir diğer husus da herhangi bir şüphe durumunda buldukları bölgede ne işlerinin olduğuna dair sorulacak soruya verecekleri cevaptı; Ardahanlı Remzi Ağa'ya hitaben İstanbul'da Mühürdarzade Hanı'nda Abdullah Peri isimli şahısa ait bir müessese tarafından kendileri adına deri ve yün satın almak için yetkili kılındıklarına dair yazılan bir tavsiye mektubu, işte bu sorunun cevabı olacaktı.

Casuslar 19 Eylül sabahı Şenkaya kazasına bağlı Kosor nahiyesine geldiler. Kosor Boğazını da içinde barındıran bölge, casusların geçiş güzergâhının özenle belirlendiğini gösteriyordu. Nitekim Kosor Boğazı, olası bir askerî harekâtın ilerleme istikametini çıkmaza sokabilecek coğrafi bir özelliğe sahipti. Casuslar bu bölgede inceleme yapmadan önce ihtiyaçlarını karşılamak üzere Kosor nahiyesine gelmişlerdi. Ardından sigara almak için bir bakkala girdiler. Bakkaldan çıkan casusların tavırlarından şüphelenen bölge halkı tarafından jandarma karakoluna ihbarda bulunuldu. Tanıkların ifadelerinden casusların kullandıkları binek hayvanları, başlarına taktıkları başlıkları ve giyim tarzları ile yabancı olduklarının anlaşılması, ayrıca tavırlarından şüphelenmeleri nedeniyle ihbarda buldukları görülmektedir. Nitekim casuslar, kendilerine verilen talimata uygun olarak giyim eşyası satan bir dükkân bulamadıkları için kıyafet değiştiremedikleri gibi tedirgin tavırlarıyla da dikkat çekmişlerdi.

Casuslar ifadelerinde, dönüş için 28 Eylül günü girdikleri sınır bölgesinde daha önce buradan geçmelerini sağlayan ve kendilerini bekleyecek olan Rus görevlilerle birlikte hareket etmeleri konusunda talimat aldıklarını belirtmişlerdi. Böylece 28 Eylül'e kadar casusluk faaliyetlerine devam edeceklerdi. Ancak sınırdan girişlerinden yaklaşık bir hafta sonra iki casus da yakalandı. Casusların üzerlerinden bir şey çıkmazken seyahat ettikleri hayvanların heybesinde Oltu'ya

32 *The Times*, 18 February 1955, s. 7.

33 *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1955, s. 1,7.

kadar mesafeyi gösteren bir kroki ve fotoğraf makinesi, Parabellum ve Nagant markalı iki dolu tabanca ile yedek kurşunları, üçü kullanılmış toplam beş adet film ve 267 lira bulundu. Çektikleri fotoğraflar arasında bölgedeki askerî tesislere ait olanlar³⁴ ise bunun bir askerî keşif casusluğu olduğunu doğrular nitelikteydi.

19 Eylül 1953'de Kosor nahiyesinde yakalanan Adamidi ve Antonof, suçlarının mahiyeti doğrultusunda Erzurum 9. Kolordu 2 Numaralı Askerî Mahkemesi tarafından casusluk suçlamasıyla yargıldılar³⁵. Askerî Mahkemece yapılan ve yaklaşık bir buçuk yıl devam eden yargılamalar, Türk Ceza Kanunu'nun "Devletin Şahsiyetine Karşı Cürümler" başlığı altında, 136. maddesi³⁶ gereğince siyasi ve askerî casusluk cürmü kapsamında gerçekleşti³⁷.

Kanun, suçun işlendiği dönem ve mahiyeti doğrultusunda cezayı öngörmekteydi. Devletin güvenliğini tehdit etmesi, iç veya dış siyasi menfaatlerine zarar verecek faaliyetlerin askerî veya siyasi casusluk maksadıyla gerçekleşmesi cezayı ağırlaştırıcı unsurlar olarak kabul ediliyordu. Siyasal casusluktan kasıt, yabancı bir devlet yararına ve Türkiye'nin zararına bilgilerin toplanması, askerî casusluk ise aynı amaçla askerî bilgilerin toplanması şeklinde tanımlanmıştı. "Millî Müdafaaaya hıyanet/casusluk suçu", kapsamında görülen davada atıfta bulunulan bir başka düzenleme de Askerî Ceza Kanunu'ydü. Kanunun "Hıyanet-Vatan aleyhindeki cürümler" başlığı altında 56. maddesine göndermede bulunuluyordu³⁸. Buna göre seferberlikte bir düşman kuvvetine yardım etmek,

34 The Times, 18 February 1955, s. 7.

35 21 Ocak 2017 tarihli ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un 17. maddesinin (E) fıkrası hükmü uyarınca, faaliyetlerine son verilerek kapatılan askerî mahkemelerin dosyalarına asliye ceza ve ağır ceza mahkemelerinin bakacağı kabul edilmiştir. Bu minvalde söz konusu casusların 1953-1954 yılları arasında gerçekleşen yargılanmalarına dair dava dosyalarının incelenmesine yönelik yapılan araştırmada; asliye ceza ve ağır ceza mahkemeleri kayıtları içerisinde eskiye dönük bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bunun yanı sıra casusların yakalanması ve sorguları hakkında bilgi almak için İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi ve Millî Savunma Bakanlığı bünyesinde yapılan yazışmalar ve görüşmelerden de konuya dair kurum arşivlerinde bir kayda ulaşılamadığına dair bilgi verilmiştir.

36 Kanunun ilgili maddesi şu şekildedir "... Gizli kalması lâzım gelen malûmatı ifşa eden kimseler beş seneden aşağı olmamak üzere ağır hapis cezası ile cezalandırılır. Fîil harb zamanında işlenmiş veya Devletin harb hazırlıkları veya harb kudret ve kabiliyetini veya askerî hareketlerini tehlikeye koymuş ise ağır hapis cezası on seneden aşağı olmaz. Suçlu, siyasi veya askerî casusluk maksadıyla hareket etmiş ise bu maddenin birinci fıkrasında yazılı halde müebbet ağır hapis ve ikinci fıkrasındaki halde ölüm cezasına mahkûm edilir."

37 Türkiye Cumhuriyeti'nin 1 Mart 1926 tarihli ve 765 sayılı ilk Türk Ceza Kanunu, "Devletin Emniyetine Karşı Cürümler" başlığı altında "vatan aleyhinde" ve "devlet kuvvetleri aleyhinde" cürümler olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Casusluğa ilişkin suç ve cezalar ise "vatan aleyhinde" işlenen cürümler adı altında düzenlenmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre II, C. 23, 1 Mart 1926). Bu Kanun, 1936 yılında 3038 sayılı "Türk Ceza Kanununun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun" adıyla değişikliğe uğramış, ana başlık "Devletin Şahsiyetine Karşı Cürümler" olarak değiştirilirken "vatan aleyhinde cürümler" yerine de "Devletin arsiulusal şahsiyetine karşı cürümler" ifadesi kullanılmıştır. Casusluk suçları ile ilgili maddeler de bu Kanun doğrultusunda değişikliğe uğramıştır. Bilgi için bkz. Resmî Gazete, 23 Haziran 1936, S. 3337.

38 Aynı Kanunun 55. maddesinde ise "vatan aleyhine cürümler kimin tarafından yapılırsa yapılsın hıyanetî harbiye sayılır ve 56. madde hükmü mahfuz kalmak üzere Türk Ceza Kanunu'nda yazılı cezalarla cezalandırılır" ibaresi yer almakta (Resmî Gazete, 15 Haziran 1930, S. 1520), böylece devletin güvenliği aleyhine işlenen suçun failinden ziyade mahiyetinin önemsendiği vurgulanmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti veya müttefikleri kuvvetlerine fenalık yapmak niyet ve kastı ile Türk Ceza Kanunu'nda belirtilen suçları işleyenlerin "hıyanet-i harbiye-den" dolayı ölüm cezası ile cezalandırılacağı belirtiliyordu.

Davanın görüldüğü tarihlerde Türkiye'de seferberlik veya savaş durumu söz konusu değildi. Ancak Türk basınında her an bir savaş çıkacakmış gibi haberler yer alıyordu. Savaşın saldırgan tarafı ise belliydi: Sovyet Rusya. Rusya'nın yeni bir savaş hazırlığı içinde olduğu hatta atom bombası ürettiği ve ABD'ye saldıracağı iddia ediliyordu. Diğer taraftan Soğuk Savaşın en hassas yıllarıydı; sözü edilen savaşın mutlak bir sıcak çatışma olmasına gerek yoktu. Savaşı gerektirecek bir durumun baş gösterebileceği gerginlik ve buhran dönemlerinde, devletin güvenliği ile dış siyasal zararına ilişkin olabilecek bilgi/ belge ya da bunların içeriklerindeki malumatın "siyasal veya askerî casusluk" maksadıyla temin edildiği fikri ağır basmaktaydı. Bu sebeple savaş ya da seferberlik olmadığından casusluk için idam cezasının verilemeyeceği şeklinde bir düşünce ne kamuoyunda ne de dönemin yönetiminde karşılığını bulmadı. Nitekim idam kararları ile ilgili Mecliste yapılan görüşmeler sırasında beliren fikirler de bu yönde oldu; Konya Milletvekili Halil Özyörük'ün konuşması, dünya konjonktürünü özellikle de Rus tehlikesinin nasıl tehdit olarak algılandığını ortaya koymaktadır. Türkiye Devleti'ni tehdit eden yakın bir harp tehlikesi veya fevkalade hal olmadığı fikrine katılmadığını³⁹; "Askerî Ceza Kanununun 56. maddesinde zikrolunan fevkalade hali bugünkü kadar dünya tarihinde kaydeden bir zaman daha gösterilemez. İki rejim yani, komünizmle demokrasizm mütemediyen mücadele halindedir. Bir kıvılcım bütün medeniyeti mahvedebilir... Harp tehlikesi uzun zamandan beri ne vakit uzaklaşmıştır ki, şimdi bunun yakın olup olmadığını hakkında delil aranıyor?... Tarihte fevkalade zamana bir misal göstermek icap etse, dünyanın bugünkü durumundan daha belîğ bir zaman gösterilebilir mi?." sözleriyle dile getiren Özyörük, iki kutuplu dünyanın her an bir savaşla yüzleşeceğini ve Türkiye'nin de bundan endişe duyduğunu belirtiyordu. Nitekim bu tehlikenin Türkiye'nin güvenliğine doğrudan tehdit olarak algılanan Rusya'dan gelmesi casusluk faaliyetlerini daha da dikkate değer kılıyordu. Böyle hassas bir dönemde Erzurum'da 9. Kolordu 2 Numaralı Askerî Mahkemesince görülen davada, 18 Kasım 1954 tarih ve 954/154 esas ve 954/79 karar sayısı ile iki casus hakkında idam kararı verildi. Karar, Askerî Temyiz Mahkemesi tarafından 23 Aralık 1954 tarih, 54/3708 esas ve 1984 karar sayılı ilamı ile tasdik edildi⁴⁰.

Kesinleşen bir ölüm cezasının infazına karar verme yetkisi, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun 26. maddesi gereğince TBMM'ye aitti. Bu sebeple karara ilişkin hüküm, Mecliste onaylanması için düzenlenen Başvekâlet tezkeresi ile birlikte Adliye Encümenine geldi. Encümenin 11 Şubat 1955 tarihli toplantısında, "Rusya nam ve hesabına memleketimizde casusluk yaptıkları sabit olan ve Millî Müdafaya ihanet" suçundan tutuklu bulunan casusların kimlik bilgileri

39 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, C. 6, 6 Nisan 1955, s. 225.

40 Dönemin Askerî Mahkeme Usul Kanunu, "Ölüm, on beş sene ve ondan yukarı hürriyeti tahdit eden ceza hükümleri resen temyize tâbidir" hükmünü barındırmaktadır. Bu sebeple verilen idam cezası Askerî Yargıtay tarafından incelenerek onaylanmıştır.

doğrulandıktan sonra yargılama süreciyle ilgili bilgileri verilerek karar aşamasına geçildi. Encümeninde “Casusluk suçundan maznun Rus tabasından İvane Adamidi ve Nikolay Antonof haklarında hükmedilen ölüm cezalarının Teşkilât Esasiye Kanunu'nun 26. maddesi hükmü gereğince” idam kararı oybirliği ile kabul edildi⁴¹. Adliye Encümenince onaylanan karar doğrultusunda mazbata, Başvekâlet tezkeresi ile birlikte Meclise gönderildi.

Mecliste idam kararının onaylanmasının hemen öncesinde casusluk faaliyetlerini gündeme getiren farklı görüşmeler de mevcuttu. Bunlardan en önemlisi Askerî Memnu Mıntıkalar Kanunu'yla⁴² ilgili düşünülen değişiklikti⁴³. Daha önce güvenlik endişeleri doğrultusunda kabul edilen Kanunun değişikliğine dair yaşanan tartışmalar casusluk kaygılarının hala devam ettiğini gösteriyordu. Bu bölgelere giriş ancak Bakanlar Kurulu Kararı ile mümkün yapılacak değişikliklerle gerekli izin için -formaliteleri azaltmak adına- valiler yetkili kılınıyordu. Oysaki valiler vilayet sınırlarına giren bir yabancı hakkında nasıl bilgi sahibi olabilirlerdi? İşte bu görüşten yana olanlar istihbarat ve casusluk faaliyetlerine dikkat çekiyordu. Buna karşılık bazı vekillere göre istihbarat çok önemli olsa da devletler gelişen teknolojilerle zaten istedikleri bilgilere ulaşabiliyordu. İkinci Dünya Savaşı yıllarında Rusya'nın ordusu hakkında Hitler dahi haber alamamışken şimdi durum farklıydı. Öyle ki dünyanın en modern teçhizatı ile muhafaza altına alınmış olan atom müessesesinden atom sırları dahi çalınabiliyordu⁴⁴. Haliyle askerî yasak bölgeler gereksizdi ve eski zihniyetin bir devamıydı. Bu görüşün karşısında olanlar işte tam da bu yüzden; yani yanı başımızda bulunan üstelik istihbarat/casusluk konusunda son derece yetkin Rusya'ya karşı güvenlik tedbirlerinin devamı gerektiğini savunuyorlardı. Çünkü bu mıntıklara “giren adamın casus olma ihtimali” vardı.

Meclisteki tartışmalar esnasında en dikkat çeken yorumlardan biri Sinan Tekelioğlu'na aitti. Kanun değişikliğinden yana olmayan Tekelioğlu, askerî yasak bölgelere yabancıların girmesi konusundaki tedirginliğini; “Arkadaşlar, oraya gelen turistler arasında istemediğimiz milletlerin erkânıharb zabıtları de girecektir, onlar oranın haritasını derhal kafalarına ahrılar. Bizim en çok korktuğumuz o değil mi? Dünya büyük bir buhran içindedir, bugün yarın harb

41 TBMM Adliye Encümeni, Esas No: 3/166, Karar No: 19, 11 Şubat 1955.

42 21 Haziran 1927 tarihli ve 1110 numaralı Askerî Memnu Mıntıkalar Kanunu, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra artan casusluk faaliyetlerinin önüne geçmek, güvenlik endişeleri doğrultusunda müstahkem mevkilerin mahremiyet ve gizliliğini korumak amacıyla bir tedbir olarak kabul edilmişti. Bunun için müstahkem mevkilerin etrafında birinci ve ikinci yasak bölge olarak iki yasak alan belirlenmişti. Kanun, askerî tesislerin çevresinde 300-600 metre kadar olan mıntıkları birinci yasak bölge, bundan sonraki 15 km'ye kadar olan araziyi ikinci yasak bölge olarak kabul etmişti. Buralara yetkililerin dışında girmek, Bakanlar Kurulu izni ile mümkündü (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, C. 33, 21 Haziran 1927, s. 336-347).

43 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, C. 5, 14 Şubat 1955, s. 98-113.

44 Dönemin haberlerinde Rusya'nın “Atom Casusluğu” yaptığı ve ABD gibi güçlü bir ülkenin modern teçhizlerle donattığı askerî tesislerinden elde ettiği bilgilerle Rus Atom Merkezi'nde bomba ürettiği bilgileri yer alıyordu. Birkaç örnek için bkz. “Amerika'da atom casusu yakalandı”, “Rusya hesabına atom casusluğu yapanlar”, “İki atom casusu asılacak”, *Milliyet*, 17 Haziran 1950, s.1,5; 16 Mart 1951, s.5; 6 Nisan 1951, s.1,5.

başlamak üzere dir diye herkes tereddüdederken biz kalkıyoruz memnu mıntıka hakkındaki hükümleri değiştirelim diyoruz” sözleriyle dile getiriyordu.

Tekelioğlu'nun görüşleri aslında Türkiye'nin her an savaş çıkacakmış endişeleri doğrultusunda güvenlik kaygılarını yansıtıyordu. Bu kaygılarda Sovyet Rusya'nın savaş teknolojilerini geliştirmesinin yanı sıra casusluk faaliyetlerinin de önemli bir yeri vardı. Nitekim Tekelioğlu da buna işaret ederek, *“Memnu mıntıkalara ecebiler girsın diyoruz. Bugün yarın iki casusun idamı hakkında B.M.Meclisine bir mazbata gelecektir”* sözleriyle casusluk endişelerindeki Rusya gerçeğini somutlaştırıyordu⁴⁵.

Tekelioğlu'nun belirttiği gibi iki casusun idam hükmü onaylanmak üzere 16 Şubat'ta TBMM'nin gündemine geldi⁴⁶. Öncelikle Adliye Encümeni mazbatasını okundu. Mazbatada *“esbabı mucibe”* olmamasına itiraz eden Tekelioğlu'nun *“Hiç şüphe yoktur ki, bu idam mahkûmu bir casustur ve mahkemenin verdiği karar da doğrudur. Ona itiraz etmiyoruz. Ancak niçin idam kararı verildiğini anlamazsa nasıl rey versin?”* sözleri üzerine Balıkesir Milletvekili olup aynı zamanda Adliye Encümeni mazbatasını yazan Vacid Asena tarafından casuslar ve olayın seyri konusunda bir açıklama yapıldı. Asena, mahkûmların Rus gizli servisince eğitildiklerini, 14 Eylül 1953'de sınırdan gizlice Türkiye'ye girerek, Oltu'ya kadar olan bölgede fotoğraf çekip, harita ve kroki çıkardıklarını belirtti. Daha sonra sigara almak için Şenkaya'ya bağlı Kosor nahiyesinde bir dükkâna girdiklerini, kendilerinden şüphelenilmesi ve ihbar üzerine yakalandıklarını söyledi. Film, kroki, silah, bir miktar para ve sahte kimliklerin yanı sıra ayrıca üzerlerinde Ardahanlı Remzi Ağa'ya hitaben İstanbul'da bir müessese tarafından yazılmış, kendileri adına deri ve yapağı mubayaasına dair yetki verilmiş bir mektup çıktığını ve bu husustaki gizli soruşturmanın halen devam ettiğini açıkladı.

Asena'nın açıklamasından sonra Trabzon Milletvekili Sabri Dilek söz alarak, bunların yakalanmasında Milli Emniyetin müdahalesi ve takibinin olup olmadığını sordu. Dilek'in vurgulamak istediği, ihbar eden olmasaydı emniyet güçleri bu casusları yakalayabilir miydi? Ya da bir başka ifadeyle Türk emniyet güçlerinin bu konudaki yetkinliği hususunda bilgi almak istiyordu. Ancak bu soru karşısında Asena, ihbarda bulunan üç vatandaşın ve ayrıca karakol komutanının adlarını zikrederek teşekkür ettikten sonra hükümetin gereken ilgi ve takibi yaptığını söyleyip daha fazla açıklamaya gerek görmediğini belirtmekle yetindi. Her ne kadar bu soru Meclis içinde tam anlamıyla cevabını bulamasa da Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Muharrem Nuri Birgi'nin ifadeleri durumu netleştiriyordu. Birgi, 17 Mart 1955'te İngiltere Büyükelçiliği'ne giderek Sovyet Rusya'nın Türkiye'deki ajanlarını arttırmaya çalışmasından yakınıyordu. Türk güvenlik güçlerinin ise bunlarla mücadelede ekonomik kaynak ve yetişmiş eleman açısından yetersiz kaldığını bildiriyordu. Birgi'nin işaret ettiği gibi Sovyet casusluk faaliyetleri artmıştı. Nitekim aynı tarihlerde yine Rusya'ya casusluk yapmaktan yargılanan bir diğer kişi Hayati Karaşahin'di. Karaşahin için de idam kararı verilmiş, hüküm onaylanmak üzere Meclis gündemine gelmişti. İki casus-

45 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, C. 5, 14 Şubat 1955, s. 100.

46 TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 10, C. 5, 16 Şubat 1955, s. 157-159.

la ilgi görüşmeler sırasında bu husus da yeniden hatırlanmış, Sinan Tekelioğlu, idama mahkûm edilip mazbatası geri çekilen Hayati Kardeşin hakkında açıklama yapılmasını istemişti⁴⁷.

Meclis görüşmeleri sırasında merak edilen bir diğer konu da casusların üzerinden çıkan tavsiye mektubunun İstanbul'da hangi müessesese adına yazıldığıydı. İstanbul Milletvekili Hadi Hüsmen'in müessesenin adını sorması üzerine Asena, Mühürdarzade Hanı'nda Abdullah Peri müessesesi olduğunu belirterek, bu konudaki soruşturmanın gizli yürütüldüğünden daha fazla açıklamada bulunamayacağını ifade etti. Soruşturmanın gizli yürütüldüğü söylene de Meclis görüşmelerinin hemen ertesinde konunun muhatabı Abdullah Peri'nin açıklamaları basına yansıdı. Casusların üzerlerinde çıkan tavsiye mektubunun sahibi olarak görünen, Sirkeci'de Mühürdarzade Hanı'nda deri tüccarlığı yapan Peri, İvan ve Nikolay adında kimseyi tanımadığını, bunlarla ticari bir münasebetinin olmadığını, tavsiye mektubu yazmadığını belirttikten sonra “*Ben bir numaralı komünist düşmanım ve vatanperver bir insanım*”⁴⁸ diyerek sözlerini bitiriyordu. Peri'nin son sözleri aslında Türk kamuoyunun genel ruh halini yansıtıyordu. İkinci Dünya Savaşı sırasında oluşan Sovyet karşıtlığı, Soğuk Savaş döneminde de etkisini devam ettiriyordu. Haliyle bir Türk vatandaşı olarak komünizmin simgesi şeklinde algılanan Sovyet yanlısı görünmek; özellikle vatana ihanet minvalinde değerlendirilen casusluk konusunda işbirlikçi sayılmak kabul edilemezdi.

Mecliste iki casusun idam hükmü ile ilgili görüşmeler kısa sürdü. Ardından Adliye Encümeni mazbatasını oylamaya sunuldu. Rusya adına casusluk yapan İvan Adamidi ve Nikolay Antonof'un idam hükmü, 16 Şubat 1955'de Mecliste oybirliği ile kabul edildi. Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın kararı imzalamasından sonra 19 Şubat 1955 tarihli Resmî Gazete'de yayımlandı⁴⁹.

Kararın kesinleşmesi sonucunda iki casusun idamı 9 Mart 1955'de gerçekleşti. Dönemin Türk basınında yargılamalarla ilgili bilgilere rastlanmazken idam kararı ve hükmün infazı geniş bir şekilde yer buldu. Milliyet gazetesi 12 Şubat 1955 tarihli sayısında 1953'de yakalanan iki casusun idam edileceğini, Adliye Encümeni kararıyla sayfalarına taşıdı. 17 Şubat 1955 tarihli sayısında ise “2 Kızıl casusun idam kararı tasdik edildi” başlığı ile idam kararının Mecliste onaylandığını belirtirken, 9 Mart'ta gerçekleşen infazı da ilk sayfadan verdi.

Akşam gazetesi, Rus casusların idam edilmeden önceki ruh hallerine ve hükmün infazına yer verdi. Kararın Mecliste onaylanmasından sonra 8

47 Ankara'da Sovyet Büyükelçiliğinin duvarlarından bazı askerî bilgileri içeren kitapları atarken polisler tarafından yakalanan Hayati Kardeşin, casusluk suçlaması ile yargılandı. Ölümüne mahkûm edilen Kardeşin'in dava dosyası TBMM'ye geldi, ancak hüküm onaylanmadan dosya geri çekildi. Tekelioğlu'nun işaret ettiği geri çekilen dava dosyası, yeniden incelendikten sonra 23 Mart 1955'de Meclis Adalet Komisyonunun gündemine geldi. İdam kararının komisyonda oy birliği ile alınması önemli bir husustu. Ancak Adalet Komisyonu, 7'ye karşı 11 oyla idamın müebbetle çevrilmesi için genel kurula tavsiye kararında bulundu. Bu tavsiye, Mecliste büyük tepkilere sebep oldu. Sonuç olarak Mecliste onaylanan Hayati Kardeşin'in idam kararı, 13 Nisan 1955 tarihli Resmî Gazete'de yayımlandı. Kardeşin, 16 Nisan 1955'te Ankara Samanpazarı Meydanı'nda sabaha karşı halka açık bir şekilde asıldı (Akis, 23 Nisan 1955, s. 9-10).

48 *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1955, s. 1,7; *Akşam*, 17 Şubat 1955, s. 2.

49 *Resmî Gazete*, 19 Şubat 1955, S. 8935.

Gaz

Akademik
Bakış

263

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

Mart'ta ellerine kelepçe vurularak askerî cezaevinden genel cezaevine getirilen mahkûmların ayrı hücrelere konuldukları belirtiliyordu. Asılacaklarını anlayan iki casustan İvan Adamidi, sükûnetini korumaya çalışırken Nikolay Antonof'un ise yüzünün sarardığı, bacaklarının titrediği ifade ediliyordu. Her iki casus da verilen akşam yemeğinin tamamını yemişti. 9 Mart'ta saat 02.30'da gerçekleşen idam esnasında Cumhuriyet Savcısı, askerî hâkim, adli doktor ve cezaevi müdürü hazır bulunmuşlardı. Gazete haberinin dikkat çeken tarafı ise idamların art arda Hükûmet Meydanı ve Halkevi Binası'nın önünde yapıldığıydı⁵⁰. Haberi daha geniş bir şekilde sayfalarına taşıyan bir diğer gazete de Hürriyet'ti. Gazetenin, "İki Rus sabaha karşı 2.30'da idam edildi. İvan Adamidi ile Nikolay Antonof 1.5 sene önce huduttan gizlice girmişlerdi. Casuslar idamdan evvel verilen yemeği de yediler" başlığı ile ilk sayfadan verdiği haberde, casusların sınırdan girişleri, faaliyetleri, nasıl yakalandıkları, son saatleri ve idamları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştı. Bu bilgilere Mecliste idam hükmünün onaylandığı gün yapılan açıklamalardan yola çıkılarak ulaşıldığı anlaşılmaktadır. Mahkûmların son saatleri ve idamın nasıl gerçekleştiği ise Akşam gazetesinin haberi ile aynı bilgileri içeriyordu. Gazete, idamların Hükûmet Meydanı ve Halkevi Binası'nın önünde yani halka açık bir şekilde yapıldığını belirtiyordu⁵¹. Suçun caydırıcılığını ortaya koymak adına halka açık idamlar var olan bir uygulamaydı⁵². Ancak dönemin yerel basını bu konuda farklı bilgiler içermektedir.

Erzurum'un yerel basınında önemli bir yere sahip olan Demokrat Doğu gazetesi, "İki Rus Casusu idam edildi" ana başlığı ile verdiği haberde; Şenkaya ilçesinin Kosor nahiyesinde yakalanan casusların sabah cezaevinin bitişğinde asıldıklarını okuyucularına duyurdu. Haberin ayrıntılarında ise; Ermeni asıllı İvan Adamidi ile Rum asıllı Nikolay Antonof'un Rus hududundan girdikleri, yakalandıktan sonra 9. Kolordu Askerî Mahkemesi tarafından yargılanarak haklarında idam kararı verildiği belirtiliyordu. Casusların idam edileceği haberinin birkaç gündür şehirde duyulmaya başladığı, bunun üzerine bazı meraklı halkın Hükûmet Konağı ve Halkevi Binası'nın önünde toplandıkları, ancak hükmün hiç kimsenin tahmin edemeyeceği bir yerde; cezaevine bitişik iki dar koridor-da sabah saat 03.00'de gerçekleştiği ifade ediliyordu. İdam, Cumhuriyet Savcısı Abdullah Tunca, Savcı Muavini Ali Yağcıoğlu'nun nezaretinde uygulanmıştı. İdam öncesinde suçlulara, 9. Kolordu Askerî Mahkemesi, Askerî Yargıtay ve

50 *Akşam*, 9 Mart 1955, s. 2.

51 *Hürriyet*, 9 Mart 1955, s. 1,5.

52 Türkiye'de idam cezaları uzun yıllar büyük meydanlarda, halka açık olarak, geniş izleyici kitlelerinin önünde infaz edilmiş, ölüm cezasının insanlar üzerinde ibret etkisi yaratacağına inanılmıştır. İdamın aleniyeti konusu, 1939 yılında İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndaki Ali Ürkner'in infazıyla gündeme gelmiştir. Oluşan kamuoyu neticesinde Adalet Bakanlığı ölüm cezalarının infaz şekillerini, infaz sırasında kimlerin hazır bulunacağını Cumhuriyet Savcılıklarına bir tamim göndererek bildirmiştir. Özellikle infazın yapılacağını önceden haber alan gazetecilerin, mahkûmun son anlarının fotoğrafını çekmeleri yasaklanmıştır. Ölüm cezasının infazı esnasında, ismi geçen görevliler dışında "seyrî temaşa maksadıyla" infaz alanına girilmesinin yasaklandığı belirtilmiştir. Ancak halkın idamları seyretmeye olan merakı, ilerleyen süreçlerde de devam etmiştir (Ferhan Aktay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ölüm Cezaları ve İnfazına Dair Tartışmalar (1923-1950)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2020, s. 19-20).

Meclisin kararı okunduktan sonra son sözleri de sorulmuştu. Casuslardan Antonof'un, işlediği suçtan pişmanlık duyduğu, henüz çok genç olduğu, gerekirse ömür boyu hapis yatmaya razı gelerek canının bağışlanması için yalvardığı belirtiliyordu. Adamidi'nin ise münasebetsiz bir şeyler mırıldandığı söyleniyordu. İdam gerçekleştirildikten sonra bir süre beklenildiği, Adli Tabip Servet Yumakoğlu'nun öldüklerine dair raporundan sonra cesetlerin defnedilmek üzere belediye görevlilerine teslim edildiği de haberin diğer ayrıntıları arasındaydı⁵³. Bire bir aynı haberi sayfalarına taşıyan bir diğer gazete de Doğu gazetesiydi⁵⁴. Yeni Erzurum gazetesi ise haberinde, ülke aleyhine casusluk yaptıkları için idama mahkûm edilen iki Rus casusun asıldıklarını belirtmekle yetinmişti⁵⁵.

Yerel basında çıkan haberlerden casusların idamının şehirde duyulduğu andan itibaren heyecan yarattığı, bu sebeple hükmün ulusal basında yer alan bilgilerin aksine halka açık bir şekilde değil cezaevi koridorunda gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

İki kutuplu dünyada yönünü Batıya çeviren ve Sovyet Rusya karşısında NATO'nun önemli müttefikli olan Türkiye'deki casusluk faaliyetleri, bu teşkilat bünyesinde ortak düşmana karşı birleşen diğer devletlerce de yakından takip ediliyordu. Bu doğrultuda Erzurum'da meydana gelen casusluk olayı Batı basınında geniş yer buldu. The Times gazetesi, 1953 sonbaharında Sovyet sınırından giren iki casusun yakalandığı, üzerlerinde Türk askerî tesislerinin fotoğraflarının bulunduğu haberini sayfalarına taşıdı. Haberin devamında ise TBMM'nin, casusluktan hüküm giymiş iki Sovyet vatandaşına verilen ölüm cezasını onayladığı belirtildi⁵⁶. Aynı gazete 11 Mart tarihli sayısında casusluk suçlamasıyla askerî mahkemece ölüm cezasına çarptırılan iki Sovyet vatandaşının Erzurum'da idam edildiğini yazdı⁵⁷. The Independent-Record ise 9 Mart 1955 tarihli haberinde, Türkiye'nin doğusunda ulaşım ve askerî tesisler hakkında bilgi edinmek için 1953 yılında sınırdan giren casusların yaklaşık bir hafta sonra yakalandıklarını ifade ediyordu. Casusların üstlerinde askerî tesislerin fotoğrafları ile başta demiryolu olmak üzere doğudaki ulaşım durumuna dair krokilerin bulunduğu, Türk Askerî Mahkemesi tarafından idama mahkûm edildikleri, TBMM'nin onayından sonra asıldıkları ifade ediliyordu⁵⁸. Haberi "Rus Casuslar Asıldı" başlığı ile sayfalarına taşıyan Evening Express ile The Evening News gazeteleri de İvan Adamidi ve Nikolay Antonof isimli iki Rus casusun askerî tesisler ve ulaşım hakkında bilgi toplamak için Eylül ayında Türkiye'ye giriş yaptıkları, bir hafta sonra yakalandıkları, Rusya sınırına yakın doğuda bir Türk kasabası olan Erzurum'da sabah erken saatlerde asıldıklarını yazıyordu⁵⁹. Ağırlıklı olarak İngiliz basınında çıkan haberlere karşılık Rus basınında konuya haber değeri verilmemesi ise dik-

53 *Demokrat Erzurum*, 9 Mart 1955, s. 1.

54 *Doğu*, 9 Mart 1955, s. 1.

55 *Yeni Erzurum*, 9 Mart 1955, s. 1.

56 *The Times*, 18 February 1955, s. 7.

57 *The Times*, 11 Mart 1955, s. 6. Ayrıca bkz. *The Daily Independent*, 9 March 1955, s. 1.

58 *The Independent-Record*, 9 March 1955, s. 1.

59 *Aberdeen Evening Express*, 9 March 1955, s. 13; *The Evening News*, 9 March 1955, s. 19. Yabancı basında çıkan haberlere örnek için bkz. *The News Journal*, 9 March 1955, s. 1; *Great Falls Tribune*, 18 February 1955, s. 20; *Greeley Daily Tribune*, 11 March 1955, s. 1.

kat çekmektedir⁶⁰.

Türkiye’de ortaya çıkan Rus casusluk faaliyetleri ile karşılıklı güvensizlik çerçevesinde ilerleyen ilişkiler, zaman zaman suçlamalara hatta misillemeye dönüştürmüştür. Mayıs 1955’de Moskova Radyosu’ndan yapılan habere göre Türk istihbarat teşkilatı için çalıştığı iddia edilen, Kırım ve Kafkasya’daki önemli sanayi kuruluşlarının, petrol kaynaklarının Sovyet birliklerinin, donanma ve askerî hava sahalarının, savunma sistemleri ve diğer hedeflerin verilerini toplamakla görevli üç casus yakalanmış ve kurşuna dizilmiştir⁶¹. Rusya’da casusluk suçlamasıyla üç Türk’ün kurşuna dizilmesi -Türk basınında- Türkiye’deki üç idama karşılık misilleme olarak yorumlanmıştır.

Erzurum’da yaşanan bu olay şüphesiz ki doğuda yaşanan ne ilk ne de son casusluk faaliyeti olacaktı. Bu bağlamda Sovyet Rusya’ya bağlı Acara bölgesinde yaşayan ve 24 Temmuz 1954’te casusluk yapmak için gizlice sınırdan giriş yapan Gülfidan Lemtaze adlı bir kadın Artvin’in Şavşat ilçesine bağlı Taşköprü Köyü’nde dolaşırken halk tarafından yakalanıp askerî birliğe teslim edildi. Lemtaze, 29 Mart 1955’de Erzurum 9. Kolordu Askerî Mahkemesi tarafından yapılan yargılanmasında, suçunu itiraf edip zorla ve tehditle sınırdan geçirildiğini, pişmanlık duyduğunu belirtse de 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı⁶². Iğdır’da ise daha önce casusluk suçundan yakalanan ve hüküm giyen, ancak hapisshaneden kaçıp Rusya’ya dönmek isteyen Ermeni Karnik Karakaş isimli casusu yakalayan köylüye mükâfat verildi⁶³. Dahası doğu sınırlarından giriş yapan casusların faaliyet alanı sadece bu bölgeyle sınırlı kalmamış, ülkenin her yerine dağılmışlardı. Bu minvalde Adana’da, Mehmet ve Nurettin isimli sahte kimlikle doğu sınırından giriş yaptıkları tespit edilen iki Rus casus yakalanmıştı⁶⁴.

Casusluk faaliyetleri, yargılamalar ve verilen cezalar aynı zamanda savaş sonrası Türk-Sovyet ilişkilerinin çok sağlıklı yürümeyeceğini de göstermiştir. Karşılıklı güvensizlikle devam eden ilişkiler, casusluk faaliyetleri ile gerginleşmiş, samimiyetsizlik çıkmazında başarısız bir politik sınavdan geçmiştir. Türk

60 İki Rus casusunun Türkiye’deki faaliyetleri, yakalanmaları ve idamları başta İngiliz olmak üzere yabancı basında geniş yer bulmakla birlikte Rus basınında haber değeri taşımamıştır. Nitekim günümüzde de Rusya’nın en önemli gazeteleri içinde yer alan İzvestiya ve Pravda’da olayla ilgili tarih aralığı taranmış olmasına rağmen herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu durumu, bir devlet geleneği olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim yakalanan casuslara dair haberler, Sovyet Rusya açısından bir prestij kaybı ile birlikte resmi kabulden öte görülmüştür. Aynı durum Türkiye açısından Sovyet Rusya’da Türk casusu iddiasıyla yakalanan kişiler için de geçerli olmuştur.

61 *The Times*, 20 Mayıs 1955, s. 10; Yakalanan kişilerin isimleri ve hüviyetleri, Kırım Tatar asıllı İsmailov Hamit Kurt Mollayevič ile ikisi de Türk tabiiyetinde bulunan Zeynel Gülmahlı ve Aslanof Katip Sabit olarak verilmiştir. Üç Türk’ün idamı Türk basınında büyük yankı uyandırmıştır. Akşam gazetesi, “Bunlar Türk istihbaratı tarafından yetiştirilmiş imiş” başlığı ve gerçekten uzak bir haber anlayışı ile sayfalarına taşırken (*Akşam*, 20 Mayıs 1955, s. 2) Milliyet ise haberi, Türkiye’de gerçekleşen idamlara karşılık verilmiş “Al sana üç tane de biz kurşuna dizelim de görünüz” bir cevap, “Fakat masummuşlar, orada bunun hiç ehemmiyeti yoktur” sözleriyle de idamlar konusunda haksızlık olarak nitelendirmişti (*Milliyet*, 20 Mayıs 1955, s. 1, 3; *Milliyet*, 21 Mayıs 1955, s. 1).

62 *Akşam*, 29 Mart 1955, s. 2; *Hürriyet*, 29 Mart 1955, s. 1; *Yorkshire Post and Leeds Intelligencer*, 29 March 1955, s. 5.

63 *Hürriyet*, 20 Eylül 1959, s. 1.

64 *Cumhuriyet*, 18 Ağustos 1954, s. 1,7.

kamuoyunda uzun süredir devam eden Sovyet karşıtlığı daha da yükselmiş; yakalanan casuslar ise bu ikiyüzlü politikanın temsilcisi olmuştur. Devam eden anlayış ve güvensizlik dönemin yöneticileri için de geçerli olmuş; Celal Bayar 1955 Kasım'ında TBMM'de yaptığı konuşmasında Sovyetlerin dış politikasının saldırgan ve samimiyetten yoksun olduğuna işaret etmiştir⁶⁵. Bayar'ın belirttiği yaklaşım Türk dış politikasını önemli ölçüde etkilemiştir. Türkiye'nin bu kuşku sarmalı onun Batıyla daha yakınlaşmasına; Bağdat Paktı, Suriye Krizi ve Eisenhower Doktrini gibi gelişmelerle gerilen Türk-Sovyet ilişkilerinin U-2 Krizi ile zaman zaman tansiyonu daha da yükselen bir seyre evrilmesine neden olmuştur.

Sonuç

Son dönemlerde farklı ülkelere sığınma talebinde bulunan Rus casuslar ve zaman zaman bunlarla ilgili çıkan zehirlenme haberleri, insanların dikkatlerini yeniden Rusya'nın casusluk faaliyetlerine çekmektedir. Ancak bilinen odur ki Rusya'nın casusluk konusunda geçmişi çok daha eskiye uzanır. Çarlık rejimine dayanan ve uzun bir istihbarat geleneğine sahip olan Rusya, bu gücünü Soğuk Savaş döneminde doruk noktasına ulaştırdı. Pek çok ülkede casusluk faaliyetleri gerçekleştiren Sovyet Rusya'nın etkinlik sağlamaya çalıştığı ülkelerden biri de Türkiye oldu.

Sovyet Rusya'nın Türkiye'de gerçekleştirdiği casusluk faaliyetleri iki ülke arasında karşılıklı güvensizliğin bir kanıtı gibiydi. Türkiye, iki kutuplu dünyanın yeniden çatışmasından ve bir savaş çıkacağından endişeliydi. Saldırgan tarafın Sovyet Rusya olacağı düşünülüyordu. Öyle ki Rusya'nın savunma sistemini güçlendirmeye yönelik attığı adımlar büyük bir tedirginlikle takip ediliyor, tehdit olarak algılanıyordu. Sovyet Rusya'nın ilişkileri düzeltmek adına attığı adımlar ise samimiyetten yoksun birer girişim, bir gölgeleme olarak düşünülüyordu. Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarını şekillendirmesinde de bu etkenler belirgin rol oynuyordu. Savaşı gerektirebilecek bir durum baş gösterdiğinde, Türkiye'nin güvenliğini sağlama noktasında tarafını net bir şekilde ortaya koyması gerekiyordu. Dolayısıyla dış politikasını Batıyla bütünleşmek ilkesine dayandıran, bu konuda somut adımlar atmaktan çekinmeyen Türkiye, Sovyet Rusya'nın kuşku ve merakını cezbediyordu. Buna karşılık Türkiye'yi tamamen Batı'ya kaptırmak istemeyen Sovyet Rusya bir taraftan iki ülke arasındaki ilişkileri düzeltmek adına zeytin dalı uzatırken diğer taraftan da casusluk faaliyetlerine ağırlık vererek bir kontrol sistemi oluşturmaya çalışıyordu. Bu sebeple 1950'li yıllar, Türkiye'deki casusluk faaliyetlerinde Rusları, baş aktör olarak ön plana çıkarmıştı.

Ruslar büyük şehirlerin yanı sıra doğu illerinde de yoğun bir casusluk faaliyetlerine girişmiştir. Erzurum'da yaşanan casusluk olayı ise bunlardan sadece biri olmuştur. Bu olay aynı zamanda Türkiye'nin doğu sınırlarını koruma noktasında hassasiyetini yükseltmiştir. Nitekim Türkiye nezdinde Sovyet Rusya'nın yeniden Türk toprakları ve egemenliği üzerinde yıkıcı emellere sahip *öteki* ya da düşman bir tehdit olarak algılanmasındaki haklılığını ortaya koymuştur. Bu sebeple Türkiye'nin daha önce güvenlik ve casusluk faaliyetlerine karşı aldığı tedbirlerin 1950'li yıllarda hala geçerliliğini koruduğu, yapılması düşünülen de-

gazi

Akademik
Bakış

267

Cilt 16
Sayı 32
Yaz 2023

ğışıklilerde bile Sovyet tehlikesine karşı duyulan tedirginliğin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Sovyetlerin doğudaki casusluk faaliyetleri için görevlendirdiği kişiler açısından bir değerlendirme yapıldığında kendi özel ajanlarından ziyade sınırları dâhilinde yer alan Türk ve Müslüman milletlerden kişiler seçtiği gibi Türkçeye az çok vakıf olmaları, Türkiye'ye olan tarihi hasımlıklarından dolayı Ermeniler ile Rumlardan da yararlandığı dikkat çekmektedir. Böylece Rusya'nın casusluk için marangozluk ve kunduracılık gibi sıradan mesleklere sahip bir Ermeni ve Rum'u istihbarat örgütü mensuplarınca kısa bir eğitim sürecinden sonra Türkiye'ye göndermesi tesadüf olmasa gerektir.

Casusların yakalanmaları açısından bakıldığında, İstanbul-Ankara gibi büyük şehirlerdeki casusluk faaliyetleri zaman zaman Türk istihbaratına takılsa da doğudakiler daha çok halkın ihbarıyla gerçekleşmiştir. Bunda Türk istihbaratının yetersizliğinin yanı sıra casusluk için gizlice sınırlardan giriş yapanların sayısının artış göstermesi de etkili olmuştur. Bu durum sınırların güvenliğini de tartışmaya açmıştır.

Yargılamalar açısından değerlendirildiğinde ise en ağır ceza olarak ölüm cezasının verilmesi, ülkedeki Rus casusluk faaliyetlerine karşı sessiz kalınmayacağını göstermiştir. Nitekim bu karar, DP döneminde casusluktan dolayı ölüm cezasına çarptırılarak infazı yönünde Meclisin istencini ortaya koyduğu iki karardan ilki olmuş; iki casus idam edilmiştir. İkinci karar ise yine Rusya adına casusluk suçuyla hüküm giyen ve halka açık bir şekilde idam edilen Hayati Karahahin'e aittir. Her iki dava için de idam kararı çıkmış ve uygulanmıştır. Ayrıca dönem içinde gerçekleşen diğer Rus casusluk faaliyetlerinde de yine uzun süreli hapis cezalarının verildiği dikkat çekmiştir. Bu durum kendini doğrudan Sovyet Rusya'nın tehdidi altında hisseden Türkiye'nin casusluk konusunda üst sınırdan ceza belirlemesinin de nedenlerinden olmuştur. Böylece Türkiye'de 1950-1960 yılları arasında iki casusluk davası için idam kararı çıkmış, bu kararlar Sovyet Rusya'ya karşı belirginleşen direncin göstergesi olmuştur.

Görüş

Kaynaklar

Resmî Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

Velikaya Oteçestvennaya Voyna 1941-1945 Godov, Tom. 6, Ministerstvo Oborony Rossiyskoy Federatsii, Moskva 2013.

Gazete ve Dergiler

Aberdeen Evening Express

Akis

Akşam

Cumhuriyet

Demokrat Erzurum

Doğu

Great Falls Tribune

Greeley Daily Tribune

Hürriyet

Milliyet

Resmî Gazete
The Daily Independent.
The Evening News
The Independent-Record
The News Journal
The Times
Vatan
Yorkshire Post and Leeds Intelligencer
Yeni Erzurum

Kitap ve Makaleler

- ACAR, Ayla, *Soğuk Savaş Yıllarında Amerikan Kültürünün Türkiye'ye Girişinde Basının Rolü (1945-1960)*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2008, (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- AKTOY, Ferhan, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Ölüm Cezaları ve İnfazına Dair Tartışmalar (1923-1950)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2020 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- ALTINDAL, Aytunç, *Türkiye'de ve Dünyada Casuslar*, Truva Yayınları İstanbul 2008.
- AYDIN, Nurullah, *Ajan - Casus Muhabir & Muhabir*, Parola Yayınları, İstanbul 2014.
- BORAN, İhsan, "Rus ve Komünist Casuslar Rus Gizli Servisinin Tarihi", *Akşam*, 10, 11, 12... Mart 1955.
- BÜYÜKAKINCI, Erhan, "Türk-Rus İlişkilerinin Değerlendirilmesi: Güvenlik Sorunsalından Çok Boyutlu Derinliğe Geçiş", *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Yirmi Yıl Sonra Rusya Federasyonu: Türk Dili Halklar ve Türkiye ile İlişkiler*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2012, s. 779-842.
- ÇAŞIN, Mesut Hakkı "Soğuk Savaş Sonrasında Askeri Stratejik İstihbaratın Yeni Vizyonu", *Avrasya Dosyası*, C. 8, S. 2, 2002, s. 254-294.
- ERDEM, Ufuk, "İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den İstekleri ve İngiltere", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 32, 2017, s. 179-209.
- GADDİS, John Lewis, *The Cold War: A New History*, The Penguin Press, New York 2005.
- HERMAN, Michael, "Intelligence Effects on the Cold War: Some Reflections", *Did Intelligence Matter in the Cold War?*, Oslo: Institutt for Forsvarsstudier 2006, s. 7-41.
- KAHN, David, The Rise of Intelligence, *Foreign Affairs*, C. 85, S. 5, 2006, s. 125-134.
- KARAN, Kaya, *Türk İstihbarat Tarihi, Yıldız İstihbarat Teşkilatı ve Teşkilat-ı Mahsusa'dan MİT'e*, Truva Yayınları, İstanbul 2008.
- Krasnoyarsk-Berlin 1941-1945*, İstoriyo-publitsisticheskoye Krayevedcheskoye İzdaniye, Posvyaşennoye 65-y Godovşine Pobedi v Velikoy Oteçestvennoy Voyne, Krasnoyarsk: Polikor 2010.
- KURBAN, Vefa, "1950-1960 Yıllarında Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. XIV, S. 28, 2014, s. 253-282.
- Lubyanka. Stalin i MGB SSSR. Mart 1946-Mart 1953 (Dokumenti)*, Dokumentü Vıssih Organov Partinyoy i Gosudarstvennoy Vlasti, Sost. V.N. Khaustov, V.P. Naumov, N.S. Plotnikova, Moskva 2007.
- MACRAKİS, Kristie, Technophilic Hubris and Espionage Styles during the Cold War, *Isis-A Journal of the History of Science Society*, C. 101, S. 2, 2010, s. 378-385.
- SANDER, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitabevi, Ankara 1996.
- SERTEL, Savaş, "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Türkiye'de Yürütülen Casusluk Faaliyetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 25, 2016, s. 95-124.
- ÖZDAĞ, Ümit, *İstihbarat Teorisi*, Kripto Yayınları, Ankara 2014.
- TELLAL, Erel, *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB-Türkiye İlişkileri (1953-1964)*, Müllkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara 2000.
- TURAN, Resul, "Sultanın Topraklarında Çarın Adamları: Rus İstihbarat Faaliyetleri Çerçevesinde Rize Rus Viskonsolosluğu (1879-1914)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 31, 2019, s. 225-257.
- TZU, Sun, *Savaş Sanatı*, (Çev. Adil Demir), Kastaş Yayınevi İstanbul 2008.

BAKHREVSKİY, Ye. V., SVİSTUNOVA İ. A., *Obraz Rossii v Turtsii (İstoriçeskoje razvitiye i sovremennoye sostoyaniye), Monografiya*, Rossiyskiy Nauchno-issledovatel'skiy İnstitut Kulturnogo i Prirodnogo, Moskva 2019.

YILDIRMAZ, Sinan, "1950 Seçimleri ve Propaganda", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, S. 6, 2012, s. 131-157.

Extended Abstract

Türkiye made an effort to position itself in the western bloc in the politically bipolar world that was formed after the Second World War. Security concerns brought by the Soviet Russia's aggressive attitude and the expectation of economic aid from the West were also effective in the adoption of this policy. NATO membership and Marshall and Truman aids became concrete symbols of this policy. In the 1950s, when the Cold War struggle gained momentum, Türkiye was one of the countries that Soviet Russia, which carried out espionage activities in many countries, tried to gain effectiveness. The Russians engaged in intense espionage activities in the eastern provinces as well as in cities such as Istanbul and Ankara. Countless spy scandals, the arrest and trial of captured spies marked this period. The geostrategic location of this geography and its proximity to the Middle East were influential in Soviet Russia's inclination to espionage activities in eastern Türkiye. Although Russia gave up its territorial claims in the east of Türkiye, the border proximity did not abolish Soviet expectations for this entire geography. First of all, these lands, which are an extension of the Caucasus and have an important place in the protection of the southern borders, were directly associated with security concerns. Another reason why Soviet Russia turned to the east of Türkiye was the region's proximity to the Middle East, which has always had an important place in terms of Russian interests in the historical process. As the rising global power of the bipolar world, the Middle East was of indispensable importance for Soviet Russia with its rich oil fields. Moreover, during the Cold War, it would enter into a great rivalry with the USA, which was trying to break the Russian influence in this geography. The eastern lands of Türkiye were an extension of this struggle. While the border closeness pushed Soviet Russia to espionage activities in eastern Türkiye, the fact that the USA, with which it was in competition, chose the same geography from time to time in its espionage activities for Russia supported this idea. Soviet Russia passed many spies through the eastern borders of Türkiye under various disguises, and places close to the border such as Erzurum, Kars, Ardahan, Iğdır and Artvin became the scene of espionage activities. Soviet Russia, in order to carry out its intelligence activities in Türkiye more easily, chose people from Turkish and Muslim nationalities within its borders for espionage, and also benefited from Armenians and Greeks because of their knowledge of Turkish and their historical hostility to Türkiye.

An espionage incident in Erzurum in the 1950s, when the Cold War struggle gain momentum is remarkable in terms of giving information about the Soviet espionage activities in eastern Türkiye and its nature. Selected in accordance with the Russian tradition, two spies, Ivan adamidi and Nikolai antonov, of Armenian and Greek origins respectively entered Türkiye on 14 September 1953 around the 167th border post for military espionage secretly. Mission of Russian spies was obtaining information about transportation and military facilities in eastern Türkiye and investigating the region up to Erzurum. Until 19 September the spies continuing their investigations in the region were caught in the Kosor sub-district of Şenkaya and they were tried by the Erzurum 9th Corps Military Court No. 2 in accordance with the nature of their crimes.

Türkiye, which felt directly under the threat of Soviet Russia, sets upper limit penalties for captured Russian spies and death sentence for two spies. This decision is important in terms of showing Türkiye's sensitivity to Russian espionage activities. This event also increased the sensitivity of Türkiye to protect its eastern borders. Espionage activities, trials and punishments also showed that the post-war Turkish-Soviet relations would not be very healthy. In the same time, the long-standing anti-Soviet sentiment in the Turkish public increased even more; the captured spies became an indicator of this insincerity policy.